

## РОЗДІЛ 1. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

УДК 821.161.2-3.09+929 Чемерис

### ТИПОЛОГІЯ ЖІНОЧИХ ОБРАЗІВ У ПРОЗІ В. ЧЕМЕРИСА

Антоненко Т. О., аспірант

*ДЗ “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”*

У статті розглянуто типологію жіночих образів у прозових творах В. Чемериса.

*Ключові слова: типологія, жіночі образи, портрет, роман-есе.*

Антоненко Т. А. ТИПОЛОГИЯ ЖЕНСКИХ ОБРАЗОВ В ПРОЗЕ В. ЧЕМЕРИСА / ГЗ “Луганский национальный университет имени Тараса Шевченко”, Украина.

В статье рассмотрена типология женских образов в прозе В. Чемериса.

*Ключевые слова: типология, женские образы, портрет, роман-эссе.*

Antonenko T. A. TYPOLOGY OF WOMAN CHARACTERS IN PROSE OF V. CHERMERYYS / SI “Luhansk national university of the name of Taras Shevchenko”, Ukraine.

In the article the typology of woman characters is considered in prose of V. Chemerys.

*Key words: typology, woman characters, portrait, novel-essay.*

Із давніх-давен мудрий український народ шанував та оспівував естетичний ідеал жінки. В образах вірної дружини, нареченої підкреслювались характерні риси щирої українки: відданість коханню, гідність, лагідність, вірність, здатність зробити все можливе й неможливе заради сімейного щастя. Такі жінки допомагали перемогти, вистояти своїм чоловікам, судженим, братам під час суворих небезпек, які нерідко загрожували країні.

Жіночі образи у творах В. Чемериса пройняті романтичним настроєм, вони є уособленням національного духу, чеснот народнопоетичного морального кодексу (Галя (“Царгородська галера”). Зацікавленість у розкритті характеру жінки, її поглядів на щастя та кохання викликає постать Ольвії (“Ольвія”). Образ Ярославни (“Ярославна”) витворено на поєднанні літературних, історичних, фольклорних традицій. Образи Олени та Параски (“Фортеця на Борисфені”) пройняті героїзмом, любов’ю до рідного краю.

У своєму дослідженні ми звертаємо увагу на певні особливості творення В. Чемерисом жіночих образів та їхню функціональну роль у структурі творів, що, у свою чергу, допоможе проникнути у творчу лабораторію митця, визначити спільні та індивідуальні риси героїнь творів.

Із особливою любов’ю і теплою в повісті “Царгородська галера” В. Чемерис малює образ дружини Івана Симоновича Галі, жінки-страдниці, особисте щастя якої було короткочасним: трагедія розлуки близьких людей позначилась на її долі. Безвихідь і самотність, соціальний і моральний гніт, важка праця, злидні знівечили її, позбавили колишньої краси: “Вона була все такою, як і тоді, коли він (скільки ж це, дай Бог пам’яті, чи не двадцять літ тому) – розлучився і яку так і не зміг забути... В карих очах її, все таких же молодих і променистих, а відтак рідних та дорогих йому, заблищали сльозинки. Але ж я вже сива – придивися до мене, Йванку. Коса моя як памороззю посріблена. Він обійняв свою сиву дівчиноньку, сам білий, як серед зими снігом притрушений” [5, с. 126]. Образ Галі належить до типу жінки-нареченої, яка, раз покохавши, вірно чекає і сподівається на повернення свого милого з походу.

Одним із факторів, який спонукав письменника звернутися до долі жінки в історії, є, на нашу думку, бажання повернути її з легенди, міфології, збагнути її поведінку, почуття. Таким прикладом є Ярославна з однойменного історичного роману-есе.

В одній із найвидатніших пам’яток світової культури – “Слові про похід Ігорів” – зустрічаємо привабливий жіночий образ Ярославни. Ярославна – історична особа, справжнє її ім’я Єфросинія, дочка галицького князя Ярослава. У “Слові...” ця героїня, дружина князя Ігоря, уособлює образ вірної подруги, яка охоплена горем від довгої розлуки з чоловіком. Цей образ характеризує глибокий ліризм, моральну красу, духовну силу. Героїня не знаходиться поряд з Ігорем у поході, але вона також допомагає Ігорю та його дружині. Хто знає, чи не її молитви та звернення до природи допомогли Ігорю повернутися з полону?

В. Чемерис у пролозі до твору пише про образ Ярославни: “Скільки рядків їй присвячено в поемі? Всього лише двадцять. Двадцять рядків і – найчарівніший жіночий образ у світовій літературі. Можливо тому, що вона – дивовижно-фантастична жінка! Земна і неземна. Реальна і міфічна. Двадцять рядків – всього лише двадцять рядків! – і – безсмертя. Нікому не відомої до того, не званої нікому жони удільного руського князя, який стільки натворив похибок з-за свого невгамовного характеру, що врешті-решт його й прославили. Чотири абзаци. Двадцять рядків прозою. Із 504 рядків “Слова”. І вже вона – жона удільного князя міжусобної Русі, яку терзали розбрати між своїми, – один із найпоетичніших персонажів поеми. Це в ній, писатимуть, автор втілює ідеал руської жінки XII ст. У ньому майже немає класових ознак – вона й була княгинею, – а тому він майже не відрізняється від народного.

У поемі вона, перш за все, жона, яка сумує-тужить за мужем своїм – за словами знавців Давньої Русі, “лірична, пісенна руська жінка”. І в той же час вона втілює “стихію людського жалю”, висловлює не тільки особисту скорботу, але й турботу про воїнів мужа [1].

“Ярославна” – історичний твір про Слов’янію-Русь, нашу прабатьківщину, про те, хто ми і звідки, і чого нам не треба забувати. Це, зрештою, роман про нас, сучасних, хоч події, описані в ньому, відклекотіли чи не дев’ять століть тому.

Зрештою, це роман про Ярославу, незвичайну дочку галицького князя Ярослава Осмомисла і жінку Ігоря Святославича, що вперше розповідає про невідомі перипетії її життя та тогочасні бурхливі події. Про її любов і вірність, що хвилюють ось уже не одне століття і слугують нам зразком.

Отже, “Ярославна” – це історичний документальний роман-есе, новий у сучасній українській літературі жанр, популярний і цікавий. Він поєднує риси есе та роману і є своєрідним змішаним жанром.

“Есе – (франц. *essai* – спроба, начерк, від лат. *exagium* – зважування) – це жанр, який лежить на пограниччі художньої та публіцистичної (часом науково-популяризаторської творчості). Провідні риси жанру есе – це незначний обсяг, певна конкретна тема, що розв’язується у вільному, суб’єктивному тлумаченні за законами асоціативного мислення. Композиція є вільною, манера мислення парадоксальною тощо” [2, с. 134-135].

Обравши саме такий жанр, письменник має можливість вільно тлумачити описані події, надавати власні коментарі, зрештою до історичних фактів додавати художній вимисел. Образ Ярославни в романі-есе окреслюється не тільки фактичними історичними даними, а й уявою автора.

Зовсім інший тип жінки постає перед читачами історико-пригодницького роману “Ольвія”. У творі описується конкретна й важлива історична подія – війна між скіфами та могутнім військом перського царя Дарія, що відбувалася наприкінці VI ст. до н.е. На тлі цієї війни розгортається історія короткого і трагічного, повного поневірянь і пригод життя юної гречанки Ольвії, яку з політичних міркувань, з волі батька – архонта грецької колонії Ольвії – видали заміж за могутнього і владного вождя скіфів Тапура. “От якраз вітчизні ти й послужиш, дочко, якщо підеш за скіфа. Якщо станеш дружиною повелителя кочовиків, ти допоможеш ще більше зміцнити мир і торгівлю між нами і степовиками” [3, с. 27].

Про щастя Ольвії ніхто навіть не замислювався! “А про моє щастя ти подумав? – визивно кинула дочка. – А я його так розумію: найбільше щастя – це боротьба за щастя свого народу. Ось як я розумію щастя, дочко. А тому йди до скіфів, іди!” [3, с. 28].

Коли Ольвія починає розуміти суть скіфської “степової вольниці”, у її серце входить кохання до молодого Тапура і повага до його народу. Для свавільного і дикого кочівника вона стає тією зорею, що зовсім по-іншому освітила його життя.

Народивши доньку замість довгоочікуваного сина, Ольвія тікає від люті свого чоловіка. Під час утечі вона показала свою хоробрість, коли вбила вожака вовчої зграї. А скільки ще різних випробувань випало на долю цієї мужньої жінки: смерть матері в неї на руках, загибель доньки в полоні, втеча з полону та смерть Ясона (першого кохання Ольвії), який їй допоміг стати вільною.

Повернувшись до свого чоловіка, Ольвія захворіла. Щоб врятувати кохану, Тапур повіз її до озера з живою водою. Саме там і обірвалося життя Ольвії. “Смерть свою Ольвія побачила першою... Свиснула-дзизнула стріла... Вона ще була живою і встигла здивовано прошепотіти білими, як сніг, губами: За віщо?... Я жити хочу... Чому бог впустив смерть у царство життя?...” [3, с. 400].

Ось так трагічно й несподівано закінчилося зовсім коротке життя Ольвії, адже прожила вона лише близько 20 років.

Для розкриття образу Ольвії В. Чемерис використовує різноманітні художні прийоми: від портретних характеристик у різних життєвих ситуаціях до внутрішніх монологів. Протягом твору читач сприймає цей образ як рідний, співчуває та захоплюється її вчинками та сміливістю.

Отже, в образі Ольвії поєднано риси двох типів одразу – жінки-дружини та жінки-матері.

На прикладі образів Олени та Параски з історичного роману “Фортеця на Борисфені” В. Чемерис показує здатність українських жінок до самопожертви, до героїчної боротьби поруч зі своїми чоловіками. Під час боротьби козаків із польською шляхтою жінки не тільки потерпали від загарбників, але й піднімалися на боротьбу. “Сотник Ничипір Хрущ, затиснувши в грудях криваву рану, востаннє дивився на своє місто. Параска пригорнула сотника до своїх грудей, погладила його по голові, як дитину. Ще одна голова виткнулась, і Параска лихим наскоком стяла її при самих плечах. – Хоч на двох ворогів поменшало на Україні, і то добре... Гримнув постріл... Жовніри знову висунули голови. Тамуючи лютий біль від кулі в грудях, Параска взяла на руки конаючого чоловіка, міцно поцілувала його в холодні, помертвілі губи і, напруживши всю свою могутню силу, зробила кілька кроків і полетіла з вежі, притиснувши до себе чоловіка” [4, с. 398]. Героїчний вчинок здійснила й Олена, потрапивши в полон до поляків. “Два гусари, котрі тримали Олену за руки, відскочили в різні боки. Олена стояла непорушно. Сорочка на грудях почала диміти, ще мить – спалахне вогник, і порох, зашипівши, вибухне їй в лице сліпуче-білим яскравим полум'ям... Охоплена вогнем Олена з останніх сил кинулася до возів і впала на бочку з порохом... Ніхто з ворогів не встиг утекти, як стався оглушливий вибух, і ротмістр з жовнірами полетіли вгору” [4, с. 293].

Отже, в історичній прозі В. Чемериса з'являється ще один тип жіночого образу – жінка-борець.

Жіночі образи в прозі В. Чемериса різнопланові: жінка-наречена, дружина, жінка-мати, жінка-борець. Треба зазначити, що всі вони в художній структурі романного тексту є динамічними: читач спостерігає їхнє зростання, динаміку, їхні характери, внутрішня сутність їх увесь час зазнає змін під впливом тих чи інших соціальних чинників, залежно від кульмінаційних ходів твору. Романіст тримає їх завжди в полі зору, вміє вмотивувати їхню поведінку, всі вони індивідуалізовані.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. Чемерис В. Ярославна [Електронний ресурс] / В. Чемерис. – Режим доступу : <file://localhost/D:/Ярославна%201.htm>
2. Галич О. Вступ до літературознавства : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. Галич. – Луганськ : Вид-во ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2010. – 288 с.
3. Чемерис В. Ольвія : роман / В. Чемерис. – Харків : Фоліо, 2008. – 412 с.
4. Чемерис В. Фортеця на Борисфені : історичний роман / В. Чемерис. – Харків : Фоліо, 2008. – 443 с.
5. Чемерис В. Золотий саркофаг / В. Чемерис. – К. : Фітосоціоцентр, 2009. – 630 с.

УДК 821.161.2-311.6

## АЛЬТЕРНАТИВНЕ МОДЕЛЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРІЇ В РОМАНІ І. БІЛИКА “МЕЧ АРЕЯ”

Артюшенко З. В., аспірант

*Київський національний університет імені Тараса Шевченка*

Стаття присвячена дослідженню альтернативного моделювання історії І. Біликом у романі “Меч Арея”.

*Ключові слова: історизм, гунни, інтерпретація, історичний роман.*

Артюшенко З. В. АЛЬТЕРНАТИВНОЕ МОДЕЛИРОВАНИЕ ИСТОРИИ В РОМАНЕ И. БИЛЫКА “МЕЧ АРЕЯ” / Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Украина.

Статья посвящена исследованию альтернативного моделирования истории И. Билыком в романе “Меч Арея”.

*Ключевые слова: историзм, гунны, интерпретация, исторический роман.*

Artyushenko Z. V. THE ALTERNATIVE MODELING OF HISTORY IN THE NOVEL “THE SWORD OF AREY” BY I. BILYK / Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine.

The article deals with alternative modeling of history by I. Bilyk in his novel “The Sword of Arey”.

*Key words: historicism, Huns, interpretation, historical novel.*

Історія сьогодні є важливим засобом впливу на свідомість народних мас. Окрім показу минулого, формування національно свідомої людини, яка пам'ятає шлях розвитку свого народу, – це мало бути головним завданням історії, – наразі генерується чимало способів маніпулювання людьми з